

ОКРЕМІ ДУМКИ НАУКОВЦІВ ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ СЕЛЯН В УКРАЇНІ

Під час реалізації земельної та аграрної реформи, після виникнення України як суверенної держави, відбулися зміни суспільних відносин на селі. Бажання розвинути тенденцію надання пріоритету соціальному розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві нашої держави, надання пільг особам, які проживають та займаються аграрним господарством у сільській місцевості на законодавчому рівні посилили інтерес серед науковців до питання правового статусу фізичних осіб як суб'єктів аграрного права у цілому, що зокрема включає й питання правового статусу селян в Україні. Проте, для самих осіб, що проживають у сільській місцевості нічого не змінилось, що призводить до спаду кількості населення у селах по всій території України вже довгий час.

Теоретичні питання правового статусу селян як суб'єктів аграрного права розроблялися переважно лише проф. Н.І. Титовою, яка відзначала важливу загально-соціальну роль селянства в Україні. У своїх дослідженнях вона наголошує на потребу відображення ролі селянства у державній політиці, а також його правового статусу. На основі аналізу чинних нормативно-правових актів аграрного законодавства, які приймаються за суб'єктним принципом, послідовно доведено потребу чіткого законодавчого закріплення спеціалізованих прав членів аграрних структур та їх державних гарантій.

Необхідно погодитися з Н.І. Титовою в тому, що поняття «селянин» як суб'єкт сільськогосподарського землекористання, «селянство» як соціальна група громадян України, що складає більше третини населення України, повинні знайти чітке законодавче закріплення.

Аналіз сучасного наукового і законодавчого тлумачення поняття «селянин» провів Яремчук Ю.О., який пропонує визначити поняття «селянин» як особу, яка постійно проживає (не менше одного року) у сільській місцевості, основне заняття якої – використання власною працею, особисто земель сільськогосподарського призначення як основного засобу виробництва для забезпечення власних і суспільних потреб у продуктах сільського господарства, сільськогосподарській продукції. Варто відзначити, що проблем правового статусу фізичних осіб як суб'єктів аграрного права, якими є селяни, у своєму дисертаційному дослідженні торкався Ю.О. Яремчук.

Одним з вчених, що займається дослідженням питання правового статусу селян є В. В. Єрмоленко. В своїх працях автор багато уваги приділяє питанням правового режиму середовища існування селян, аналізує сучасні наукові підходи до визначення міждисциплінарної категорії «сталий розвиток сільських територій», на основі якого пропонує власне, авторське визначення цього поняття. Як стверджує вчений, поняття «селянин» безумовно є центральною, основоположною категорією аграрного права як системоутворювальний суб'єкт аграрних правовідносин, а також як історично зумовлений носій культурної самобутності українського народу. Нині розмаїття організаційно-правових форм у сільськогосподарському виробництві по суті базується на понятті «селянин», який є засновником сільськогосподарських підприємств та безпосереднім працівником.

Варто відзначити дослідження проф. В.В. Носіка, який в підручнику «Аграрне право України» (1996 р., 1999 р.) вперше визначив правові засади розвитку соціальної сфери села, розкрив особливий правовий режим об'єктів соціальної сфери. Вчений справедливо зазначає, що реформування аграрних і земельних відносин на ринкових засадах, приватизація підприємств АПК, реструктуризація недержавних сільськогосподарських підприємств на основі паювання земель, погіршення фінансового стану та зниження платоспроможності сільськогосподарських і агропромислових товаровиробників, недосконалість кредитно-фінансової системи, демографічна криза, здійснення соціальних перетворень на селі в нових умовах суттєво змінюють зміст і характер суспільних відносин у соціальній сфері села, які потребують правової регламентації.

Фундаментальним дослідженням права власності на землю Українського народу та важливим науковим доробком у теорії земельного права України та країн СНД є монографія В. Носіка «Право власності на землю Українського народу», в якій системно розглядаються актуальні теоретичні і практичні проблеми здійснення права власності на землю Українського народу відповідно до положень Конституції України.

Висновки вченого особливо є актуальними сьогодні, як зазначає В.В. Носік, Український народ закріпив за собою природне (позитивне) право власності на землю, а також територіальне верховенство держави в межах кордонів, що історично склалися.

Окремі проблеми правового регулювання соціального розвитку села займається О. В. Гафурова. Так, у монографії «Соціальний розвиток села в Україні: теорія та практика правового регулювання» автор досліджує механізм реалізації соціально-економічних та культурних прав селян в контексті соціального розвитку села.

В своїх працях автор досліджує поняття сільських територій, їх ознаки та надає класифікацію. Також вивчає роль державних цільових програм у регулюванні відносин соціального розвитку села.

Соціально-правові проблеми в аграрному секторі економіки були предметом досліджень Т.О. Коваленко, яка вказує на причини й наслідки погіршення соціальної та демографічної ситуації на селі. Зокрема, в кандидатській дисертації «Правові аспекти реструктуризації недержавних

сільськогосподарських підприємств» (2002 р.) вченою обґрунтовано необхідність розробки і прийняття спеціальної Державної програми забезпечення зайнятості у процесі реформування аграрного сектора економіки, в якій визначити наступні шляхи забезпечення зайнятості: стимулювання реструктуризованих підприємств до збереження існуючих та створення нових робочих місць; розвиток малого і сімейного бізнесу, створення малих промислових підприємств в сільській місцевості, залучення звільнених працівників до роботи у соціальній сфері села; трудова міграція працівників з метою перерозподілу робочої сили між трудонедостатніми та трудонадлишковими регіонами; сезонна зайнятість сільського населення та оплачувані громадські роботи; залучення приватного сектора у сільській місцевості до рекреаційно-туристичного підприємництва та підсобної діяльності у сфері туризму (сільського зеленого туризму); професійне навчання і перепідготовка незайнятих працюю сільських жителів; самозайнятість сільського населення.

Також окремі питання правового статусу селян досліджує проф. В.Ю. Уркевич. Зокрема, ряд робіт вченого присвячено дослідженню правового статусу окремих категорій селян: засновників та членів сільськогосподарських кооперативів, членів фермерських господарств, членів особистих селянських господарств тощо.

Окремі правові питання правового статусу селян стали предметом дослідження О.В. Білінської, яка на дисертаційному рівні досліджувала правове регулювання сталого розвитку сільських територій, як складника державної аграрної політики України.

Аналізуючи ступінь розробки питань щодо правового статусу селян, варто зазначити, що значна частина досліджень присвячена окремим категоріям селян. Зокрема, О.М. Браніцький досліджував правовий статус спеціалістів сільського господарства в Україні. Вченим досліджено особливості спеціальної правосуб'єктності спеціалістів сільського господарства. На основі проведених досліджень запропоновано наступне визначення поняття спеціалістів сільського господарства як особи, які здобули вищу або середню спеціальну освіту, а також особи, які здобули освіту за однією із загальних професій та працюють у сільськогосподарських підприємствах незалежно від виду організаційно-правової форми та форми власності, в результаті чого наділені спеціальною правосуб'єктністю.

Викладене дозволяє підсумувати наступне. В аграрно-правовій науці до сьогодні, не дивлячись на значний проміжок часу їх дослідження, не вироблено єдиного розуміння ні категорії «селянин», ні категорії «селянство». Окремо питання правового статусу селян в Україні не досліджувалось. Проте, існує досить значна за обсягом кількість робіт, присвячених окремим категоріям селян. Разом з тим, незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених правовому статусу членів та засновників сільськогосподарських кооперативів, фермерських господарств, залишаються дискусійними та недослідженими питання щодо процедури та порядку набуття членства в цих господарствах, моменту виникнення та припинення членства, аналізу їх прав та обов'язків тощо. Спірним залишається питання щодо доцільності вжиття терміну «члени особистого селянського господарства» тощо.